

s úvahami o sociální stratifikaci, předkládá autor literaturu spíše sekundární. Na druhé straně lze jen poděkovat i za takový přehled západní literatury, z něhož si lze učinit alespoň částečnou, byť ne reprezentativní představu o rozmanitosti sociologických úvah na dané téma.

Ve své kritice dosavadního snažení amerických a západoevropských sociologů na tomto poli bádání postupuje autor osvědčenou metodou, kdy zkonstruuje nepřítele, jenž v realitě neexistuje, aby pak odhalil jeho naivitu, kterou mu dal do vínku. Možná, že autor tuto metodu ne zvolil záměrně. Možná, že vyplynula z jeho snahy provést svého druhu syntézu vybraných koncepcí zabývajících se explicitě či implicitně středními vrstvami. V rámci této syntézy ovšem potlačil fakt, že jednotliví sociologové ve svých pracích o střední třídě (třídách, vrstvách či vrstvách) mají jen zřídka kdy na mysli celý střední segment stratifikačního systému, který je skutečně agregátem poměrně různorodých sociálních kategorií a uskupení, což je všeobecně známo. S konstatováním, že střední třída (podobně jako pojem třída obecně) je jedním z nejmňhavějších a nejneurčitějších

pojmů v soudobé sociologii (s. 9), lze jen souhlasit, pokud ovšem máme na mysli obor jako celek. Vymezení v koncepcích jednotlivých autorů jsou zpravidla daleko určitější. Korektnější by tedy bylo namířit kritiku proti jednotlivým koncepcím a nikoli proti jejich souhrnu (o syntézu podle mého názoru nejde).

Otázky, kdo „vlastně v určité době patří a kdo nikoliv do okruhu střední třídy či středních tříd“ a „v jakém vztahu jsou střední vrstvy či střední třídy k ostatním vrstvám a třídám ve společnosti“, v sobě nepochybně skrývají „silný ideologický náboj s výrazně politickým dopadem“ (s. 11). Obávám se však, že vědu od ideologie neočistíme tím, že se těmito otázkám vyhneme, o což se autor zřejmě snažil. Koho konkrétně řadí do středních vrstev a v jakém vztahu jsou podle jeho názoru vůči ostatním vrstvám a třídám, nám zůstává utajeno. Předložené koncepci tak můžeme věřit nebo nevěřit, sotva ji však dokážeme ověřit.

Na závěr chci znovu zdůraznit, že vzdor výše uvedeným námitkám jsem knihu četla s velkým zájmem a shledala ji inspirativní. Nepochybně stojí za přečtení.

Jadwiga Šanderová

Katharina Müller: The Political Economy of Pension Reform in Central-Eastern Europe

Edward Elgar, Cheltenham (UK), Northampton, MA, xiv + 222 pp.

Mají reformní země větší sklon reformovat své průběžné penzijní systémy než tradiční kapitalistické země? Jestliže celá společnost prochází rekonstrukcí, proč by se to nemělo týkat i státního sociálního systému zabezpečení, nadměrně zatíženého socialistickým paternalismem? Jde o zajímavou otázku, která je výzvou jak pro jednotlivé vědce, tak pro mezinárodní instituce. Podle Boba Deacona a Michelle Hulse by reformní země mohly sloužit jako zkušební terén pro novou sociální politiku. Můžeme se domnívat, že jestliže trhy mohly být zaváděny politickou cestou, pak také radikální reforma sociálního zabezpečení může být zavedena shora, dokonce v rámci téhož reformního balíku.

V návaznosti na Davida Starka lze říci, že většina studií o transformaci zdůrazňuje „path

dependency“, tedy závislost změny na minulém stavu věcí. Nieméně zatímco mezi sledovanými zeměmi existovaly významné rozdíly v příjmové úrovni, sociální struktuře (uvažme např. výjimečné postavení zemědělců v Polsku a vysoký počet samostatně podnikajících osob v Maďarsku), politickém uspořádání (uvedme jen zásadní rozdíl mezi Kádárovým „gulášovým socialismem“ a Husákovým ortodoxním komunismem), sociální politika byla v komunistickém táboře dosti podobná. A přesto se penzijní systémy rozvinuly do různých směrů, jak to ukazuje rozdíl mezi fundamentální reformou v Maďarsku a Polsku na jedné straně a nedostatkem zásadnějších změn v ČR na straně druhé. Hlavní otázkou studie je, jak vysvětlit tuto rozdílnost.

Katharina Müller nejdříve sumarizuje obrovskou teoretickou literaturu o tomto tématu, přičemž sdílí metodologii, kterou aplikovali ve svých novátorských studiích John M. Nelson a Mitchell A. Orenstein. Specifický přístup autorky spočívá v tom, že uvažuje propojení

přístupu zaměřeného na aktéry se strukturálně-institucionálním přístupem: „konstelace a interakce aktérů zapojených do penzijní reformy jsou analyzovány v rámci relevantního strukturálně-institucionálního kontextu“ (s. 5). Tuto metodologii pak velmi důsledně aplikuje ve všech třech národních případech a teprve potom předkládá shrnující schéma (s. 175), které zobrazuje rozvětvení maďarské, polské a české cesty.

Kniha je rozložena do šesti kapitol. Nejprve přináší informaci o teoretických výběrech dalšího postupu a možných variantách a poté z různých úhlů ukazuje „politickou ekonomii penzijní reformy“. Autorka dále aplikuje tento přístup v jednotlivých národních kapitolách, jež popisují vývoj v Maďarsku, Polsku a České republice. Podrobné případové studie poskytují dostatečnou základnu pro komparativní analýzu rozpracovanou v závěrečné kapitole. Významným rysem studie je zcela výjimečná úspornost sdělení, kdy autorka dokáže na malé ploše shrnout velké množství dokumentace včetně domácí literatury a výsledků intenzivní komunikace s klíčovými badateli v dané oblasti a rovněž s některými politiky.

Podle K. Müller jsou primárními aktéry důchodové reformy ministerstva financí a sociálních věcí, společně se Světovou bankou. Odpověď autorky na otázku národních odlišností zní zhruba takto: zatímco v Maďarsku a v Polsku ministerstva financí cítila značné zatížení penzijním deficitem a Světová banka zde měla značný vliv v důsledku zahraniční zadluženosti, oba tyto prvky v ČR chyběly. Naopak důchodový systém zde byl přebytkový a zadlužení u Světové banky bylo nízké. U nás bylo tedy ministerstvo práce a sociálních věcí jediným hráčem v dané oblasti a rozhodlo – stejně jako to dělá kdekoli jinde – neriskovat zásadní reformu. Fakticky i implementace menších změn v roce 1995 (zvláště postupné zvyšování důchodového věku), téměř zkrachovala kvůli nesouhlasu koaličních lidovců a prošla jen díky politickému barteru.

Tento výklad zní racionálně a je jistě do značné míry korektní. Ale přece se zdá, že v něm někteří aktéři chybí. V parlamentní demokracii je vůle politických stran a zájmy jejich voličů často stejně důležitými činiteli jako vládní úřady a odborníci. Autorka zmiňuje

některé významné politické osobnosti, ale opomíjí jejich politické zázemí, předvolební sliby jakož i povolební dluhy. Působení „šedivé lobby“ prochází nejen levicovými a středovými stranami, ale také politickou pravici, přinejmenším v ČR. To nám pomůže pochopit, proč Václav Klaus, tehdy hlavní zastánce liberalismu ve středoevropském regionu, dokonce ani nenavrhil radikálnější penzijní reformu, přestože měl v polovině 90. let rozhodující formální i neformální moc pokud jde o přeměnu ekonomiky země.

Propojený přístup analyzující aktéry a instituce, který autorka používá, je nepochybně v souladu s meritem věci. Zůstává však otázkou, do jaké míry může být platný přísně deterministický výklad. Na místě je tu Orensteinův postřeh, že preference a postoje politiků k důchodové reformě „nejsou ani jednou provždy dané, ani zcela předvídatelné“. V ČR se napětí či rozpory mezi ministerstvy financí a sociálních věcí neprojevovaly ani za Klausovy, ani za Zemanovy vlády, neboť resorty zastávaly stejnou politiku. Je poněkud paradoxní, že vystředáním pravicové vlády levicovou vlastně nedošlo k významnější změně v oblasti důchodové reformy. Tváří v tvář růstu rozpočtového deficitu žádná z velkých politických stran necítí potřebu tlačit na významné omezení mandatorních výdajů.

Jestliže Katharina Müller požaduje komplexnější analýzu pro západní země, která by vzala v úvahu vkořeněné nezadatelné zájmy a zažitě politické praktiky (s. 181), měla by totéž aplikovat i na východní země. Pokud se znovu zamyslíme nad situací u nás, je možné uvažovat ještě o dalších důvodech zablokované důchodové reformy ze strany obyvatelstva: silné sociálně demokratické tradice; politický pat daný „opoziční smlouvou“ mezi hlavními stranami na levici a na pravici: nedůvěra lidí k soukromým finančním institucím jako důsledek skandálů spojených s kupónovou privatizací atd. Nakonec ani parametrická reforma průběžného systému, ani povinné soukromé úspory nemohou vyřešit problémy vyplývající ze zhoršujícího se poměru závislosti a ohromných budoucích nákladů penzijního systému.

Recenzovaná publikace získala cenu za nejlepší disertaci v oblasti „komparativních ekonomických systémů a ekonomiky transfor-

mace“ od European Association for Comparative Economic Studies (EACES) a – již jako publikovaná kniha – cenu E. A. Hewetta za vynikající dílo o politické ekonomii národních ekonomik východní Evropy a bývalého Sovětského svazu od American Association for the

Advancement of Slavic Studies (AAASS). Kniha nepochybně patří mezi základní literaturu a užitečné dílo pro všechny, kdo se zabývají důchodovou reformou v zemích procházejících transformací i jinde ve světě.

Jiří Večerník

Adresný příspěvek na nájemné v prostředí České republiky: komparace vybraných modelů

PETR SUNEKA

Vydal Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, Praha 1,
fax + 420 2 2222 0143, e-mail socmail@soc.cas.cz

„Sociological Papers“ SP 01:3

Jednotlivé výtisky můžete objednat na výše uvedené adrese

Cena 138,- Kč (6 USD)

Shrnutí: Jádrem tohoto textu je komparace dvou vybraných modelů adresného příspěvku na nájemné v českém prostředí, jejíž závěry mohou sloužit jako podklad pro konstrukci budoucí podoby tohoto příspěvku v ČR.

V první části práce čtenář nalezne teoretický popis systémů adresného příspěvku na bydlení ve vybraných zemích EU včetně situace v ČR, následuje pasáž věnovaná metodologii testování a srovnávání daných modelů.

Druhá část je zaměřena empiricky. Podařilo se vytvořit mikrosimulační model, který je natolik flexibilní, že umožňuje velmi snadno měnit celý algoritmus výpočtu příspěvku. S jeho pomocí a využitím dat Souborů rodinných účtů Českého statistického úřadu bylo testováno a analyzováno fungování zjednodušeného německého vzorce a návrhu konceptu nového příspěvku na nájemné, který vznikl v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí v průběhu roku 1999. Další dvě referenční varianty vznikly modifikací uvedených předloh. Testování probíhalo při stanovení tří různě vysokých hladin nájemného. Těmi byly simulované tržní nájemy, orientační místní nájemy vypočtené podle návrhu Ministerstva pro místní rozvoj a nájemy na úrovni roku 1997. Studie ukazuje, že faktory jako regionální diferenciacce maximálního nájemného, respektování principu marginálních nákladů nebo podpora domácností s menším počtem členů, jsou v českém prostředí významné a měly by proto být budoucí podobou příspěvku zohledněny.